Ruotsin kieli

Ruotsin kieli eli **ruotsi** on indoeurooppalaisten kielten germaanisen haaran skandinaaviseen eli pohjoisgermaaniseen ryhmään kuuluva kieli. Sillä on noin 8,3 miljoonaa äidinkielistä puhujaa eri maissa, joista noin 7,9 miljoonaa Ruotsissa.[1] Ruotsin kielilain (Språklag 2009:600[2]) mukaan ruotsi on maan pääkieli, ja sitä käytetään tuomioistuimissa ja julkishallinnossa. Ruotsi on myös yksi Euroopan unionin virallisista kielistä. Suomessa ruotsi on toinen kansalliskielistä. Vuonna 2016 sitä puhui äidinkielenään 289 540 henkilöä, eli 5,3 prosenttia väestöstä.[3] Ruotsinkielisten osuus Suomen väestöstä on 1900-luvulla huomattavasti laskenut; vielä 1880-luvulla se oli 14 %.

Ruotsin läheisimmät sukulaiskielet ovat muut pohjoisgermaaniset eli skandinaaviset kielet tanska, norja, islanti ja fääri. Yhdessä tanskan sekä kirjanorjan eli bokmålin kanssa ruotsi muodostaa skandinaavisten kielten itäisen ryhmän. Ruotsille – ja yleensä skandinaavisille kielille – ovat ominaisia sananloppuiset määräiset artikkelit (epämääräinen: ett ord; määräinen: ordet). Kieliopillisia sukuja on kirjakielessä kaksi: neutri (ruots. *neutrum*) sekä epäneutri (ruots. *utrum*), ”yhteinen suku”, joksi maskuliini ja feminiini ovat sulautuneet. Neutrin epämääräinen artikkeli on ett, ei-neutrin en, ja vastaavasti neutrin määräiset muodot loppuvat t:hen ja ei-neutrin n:ään. Koska kielissä, joissa on erikseen maskuliini ja feminiini, ovat miehiä tarkoittavat sanat yleensä maskuliineja ja naisia tarkoittavat sanat feminiinejä, on ruotsin kielen yksinkertaistuminen johtanut siihen, että lähes kaikki ihmisiä tarkoittavat sanat kuuluvat yhteen sukuun (poikkeuksia esim. ett barn ’lapsi’, ett syskon ’sisarus’).

Riikinruotsia eli Ruotsissa puhuttavaa ruotsia puhuttaessa painollisella tavulla on laskeva tai nouseva korko (esimerkiksi áxel ’olkapää’, àxel ’akseli’). Suomenruotsin painotus on monotonisempi, lähes samanlainen kuin suomen kielen. Pohjois-Ruotsissa puhuttavilla ruotsin murteilla on jonkin verran samoja ominaisuuksia kuin suomenruotsilla.

Ruotsin kieli	
Ruotsin kielen puhuma-alueet	
Oma nimi	svenska
Tiedot	
Alue	Ruotsi Suomi Ahvenanmaa
Virallinen kieli	Ruotsi Suomi Ahvenanmaa Euroopan Unioni
Puhujia	10 miljoonaa
Sija	n. 90.
Kirjaimisto	latinalainen
Kielenhuolto	Kotimaisten kielten keskus (Suomi) Språkrådet (Ruotsi)
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	indoeurooppalaiset kielet
Kieliryhmä	germaaniset kielet pohjoisgermaaniset kielet skandinaaviset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	sv
ISO 639-2	swe
ISO 639-3	swe (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=swe)
	Ohje

Ruotsin ensimmäiset kirjalliset muistomerkit ovat riimukiviä keski- ja myöhäisrautakaudelta, jolloin skandinaaviset kielet olivat vielä saman kielen murteita. Lopullisesti ruotsin ja tanskan kielet erosivat toisistaan uskonpuhdistusten ja erillisten raamatunkäännösten myötä. Ehdotonta rajaa kielten välille ei kokonaan kuitenkaan vieläkään voi vetää – Skånessa eteläisimmässä Ruotsissa käytettävä kielenmuoto lasketaan Tanskan murremaantieteessä edelleen tanskan variantiksi. Nykyään ruotsin, norjan ja tanskan puhujat ymmärtävät toisiaan vaihtelevasti. Tanskalaisten ja ruotsalaisten on vaikea ymmärtää toisiaan, mutta norjan ymmärtäminen on kummankin kielen puhujille hieman helpompaa[4].

Sisällysluettelo

Aakkoset

Ruotsia kirjoitetaan latinalaisin aakkosin. Aikaisemmin v:n ja w:n ero ei vaikuttanut ruotsin aakkosjärjestykseen, kuten ei yleensäkään pohjoismaisten kielten eikä suomen kielen, mutta vuoden 2006 painoksessa Svenska Akademiens ordlista alkoi erotella v- ja w-kirjaimet. Ruotsin kielen aakkoset ovat:

- pienaakkoset: a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z å ä ö
- suuraakkoset: A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Å Ä Ö

Näistä Q, W ja Z ovat harvinaisia ja esiintyvät vain lainasanoissa ja erisnimissä. C esiintyy omakielisissä sanoissa vain ck-yhdistelmässä, joka äännetään etenkin suomenruotsissa suomen kk:n tavoin. Lainasanoissa se esiintyy yleisesti myös e:n, i:n ja y:n edellä s-äänteen merkkinä.

Kielioppia

Ruotsissa on kaksi kieliopillista sukua, neutri (ruots. *neutrum*) ja epäneutri (ruots. *utrum* << latinan uter ’kumpi tahansa (kahdesta)’). Epäneutri syntyi maskuliinin ja feminiinin yhdistyessä. Tätä kuvastaa se, että ruotsin neutriin kuuluu paljon vähemmän sanoja kuin toiseen sukuun ja että lähes kaikki ihmisiä tarkoittavat sanat kuuluvat epäneutriin. Ruotsin neutria kutsutaan joskus myös ett-suvuksi (sen epämääräinen artikkeli on *ett*) ja epäneutria yhdistyneeksi suvuksi, yleiseksi suvuksi tai en-suvuksi (sen epämääräinen artikkeli on *en*). Substantiivin määräisyys ilmaistaan taivutuspäätteillä (yksikössä -n, -en ja -t, -et; monikossa -na, -en), minkä lisäksi määritteenä olevan adjektiivin edellä käytetään erillistä artikkelia (*den*, *det*, monikossa *de*: *det stora huset*).

Ruotsin substantiivit jaetaan yleensä monikon tunnuksen perusteella seuraaviin taivutusluokkiin eli deklinaatioihin (muodot lueteltu järjestyksessä; epämääräinen yksikkö eli perusmuoto, määräinen yksikkö, epämääräinen monikko ja määräinen monikko):

- 1. deklinaatiossa monikon tunnus on -or. Siihen kuuluu a-loppuisia epäneutrisanoja, kuten *flicka* ’tyttö’ (en flick*a*, flick*an*, flick*or*, flick*orna*). Deklinaatioon kuuluu myös joitakin konsonanttiloppuisia sanoja, kuten *våg* ’aalto’ (en våg, våg*en*, våg*or*, våg*orna*) ja *ros* ’ruusu’ (en ros, ros*en*, ros*or*, ros*orna*).
- 2. deklinaatioon kuuluu epäneutrisanoja, poikkeuksena neutrimuotoinen *finger* ’sormi’. Monikon tunnus on -ar. Tähän deklinaatioon kuuluvat e- ja konsonanttiloppuisia sanoja, muun muassa *arm* käsivarsi (en arm, arm*en*, arm*ar*, arm*arna*) ja *pojke* ’poika’ (en pojk*e*, pojk*en*, pojk*ar*, pojk*arna*). Sanoilla, joiden lopussa on painoton *-el*, *-en* tai *-er*, katoaa monikossa yleensä e-kirjain, kuten sanalla *nyckel* avain (en nyck**el**, nyck**el***n*, nyck**l***ar*, nyck**l***arna*). Harvoilla sanoilla esiintyy myös umlaut, esimerkiksi sanalla *dotter* tytär (dotter, dotter*n*, d**ö**ttr*ar*, d**ö**ttr*arna*). Jotkin sanat taipuvat epäsäännöllisesti, kuten *en afton*, *aftnar*, ’iltapäivä’ ja *en sommar*, *somrar*, ’kesä’.
- 3. deklinaatioon kuuluu sekä epäneutri- että neutrisanoja, joiden monikon tunnus on -er tai -r. Siihen kuuluvat muun muassa *park* ’puisto’ (en park, park*en*, park*er*, park*erna*), *museum* ’museo’ (ett muse*um*, muse*et*, muse*er*, muse*erna*; huomaa latinan um-päätteen poistaminen taivutetuissa muodoissa), *sko* ’kenkä’ (en sko, sko*n*, sko*r*, sko*rna*). Joillakin sanoilla esiintyy vokaalimuutos eli umlaut tai vartalokonsonantin muuntuminen, esim. *en hand*, *händer*, ’käsi’; *en bok*, *böcker*, ’kirja’.
- 4. deklinaatioon kuuluu yhtä sanaa lukuun ottamatta vain vokaaliloppuisia neutrisanoja. Monikon tunnus on -n. Deklinaation sanoja ovat muun muassa *bi* ’mehiläinen’ (ett bi, bi*et*, bi*n*, bi*na*) ja *äpple* ’omena’ (ett äpple, äpple*t*, äpple*n*, äpple*na*). Jotkin sanat taipuvat epäsäännöllisesti, kuten *öga* ’silmä’ (ett ög*a*, ög*at*, ög*on*, ög*ona*). Deklinaation ainoa konsonanttiloppuinen sana on *huvud* pää (huvud, huvudet, huvuden, huvudena).
- 5. deklinaation sanoilla ei ole monikon tunnusta. Deklinaatioon kuuluu sekä neutri- että epäneutrisanoja, esimerkiksi *barn* ’lapsi’ (ett barn, barn*et*, barn, barn*en*) ja *djur* ’eläin’ (ett djur, djur*et*, djur, djur*en*). Kaikki epäneutrimuotoiset -are-loppuiset tekijännimet kuuluvat 5. deklinaatioon, kuten *lärare* ’opettaja’ (en lärare, lärare*n*, lärare, lärar*na*). Joillakin sanoilla esiintyy monikossa vokaalimuutos, kuten *mus* ’hiiri’ (en mus, mus*en*, möss, möss*en*) ja *man* ’mies’ (en man, mann*en*, män, männ*en*).

Sijoja on nominatiivin lisäksi ruotsissa vain genetiivi, joka substantiiveilla muodostetaan lisäämällä sanan loppuun s-pääte.

Adjektiivit taipuvat ruotsissa suvun, luvun ja määräisyyden mukaan. Monikkomuoto ja määräinen muoto ovat yleensä samat, ja niitä kutsutaankin joskus yhteisnimityksellä a-muoto, koska ne loppuvat a-kirjaimeen. Esimerkiksi en *skön* blomma (kaunis kukka), ett *skönt* hus (kaunis talo), *sköna* blommor (kauniita kukkia, kauniit kukat). Lisäksi on vertailumuodot, esimerkiksi *skönare* (= kauniimpi) ja *skönast(e)* (= kaunein).

Persoonapronominit ovat jag (minä), du (sinä), han (hän, maskuliini), hon (hän, feminiini), vi (me), ni (te) ja de (he). Vastaavat objektimuodot samassa järjestyksessä ovat mig, dig, honom, henne, oss, er ja dem. Vastaavat omistusmuodot samassa järjestyksessä ovat min (neutrissa mitt, monikossa mina), din (ditt, dina), hans, hennes, vår (vårt, våra), er (ert, era) ja deras.

Verbien taivutus

Verbien aikamuotoja ovat preesens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti. Kaksi viimeksi mainittua ovat liittomuotoja, jotka muodostetaan *ha*-apuverbin sekä pääverbin supiinin avulla. Oikeampi nimi imperfektille olisi preteriti. Verbien taivutus on viime vuosisatoina todella voimakkaasti yksinkertaistunut. Verbit eivät nykyään enimmäkseen taivu persoonamuodoissa vaan ensimmäinen ja toinen persoona erotetaan kolmannesta pelkällä persoonapronominilla (jag, du, vi, ni) eikä myöskään yksikkö- ja monikkopersoonien välillä enimmäkseen ole eroa. Aikaisemmin myös ruotsissa verbeillä oli persoonataivutus, ja juhlatyylissä voidaan vieläkin käyttää verbien monikkomuotoa, joka tosin on 1800-luvulta lähtien ollut ainakin säännöllisillä verbeillä kaikissa monikon persoonissa samanlainen, infinitiivin kaltainen. Aikaisemmin verbien monikoilla eri persoonien välillä oli eroja: 1800-luvulle asti monikon ensimmäinen persoona oli säännöllisillä verbeillä e-loppuinen, kun muut monikon persoonat säännöllisillä verbeillä olivat a-loppuisia. Vielä aikaisemmin esiintyi m-loppuisia monikon ensimmäisen persoonan ja n-loppuisia monikon toisen persoonan verbinmuotoja.[5] Verbien monikkomuodoista muuten kuin juhlatyylissä luovuttiin 1900-luvulla, kun ne olivat puhekielessä jokseenkin täysin kuolleet. Verbit jakautuvat seuraaviin taivutustyyppeihin:

- 1. konjugaatio: infinitiivin pääte *-a*, preesensin *-ar*, imperfektin *-ade* ja supiinin *-at*, esimerkiksi *tala – talar – talade – talat*.
- 2. konjugaatio: infinitiivin pääte *-a*, preesensin *-er*, imperfektin *-de* tai *-te* (*jälkimmäinen yleensä kirjainten k, p, t, s tai x perässä*) ja supiinin *-t*, esimerkiksi *läsa – läser – läste – läst*.
- 3. konjugaatio: infinitiivissä ei päätettä, preesensin pääte *-r*, imperfektin *-dde* ja supiinin *-tt*, esimerkiksi *bo – bor – bodde – bott*.
- 4. konjugaatio eli vahvat verbit: infinitiivin pääte *-a*, preesensin *-er*, imperfektissä ei päätettä vaan se muodostetaan vaihtamalla vartalon vokaali toiseksi, esimerkiksi *i a*:ksi tai *y ö*:ksi, supiinilla ei varsinaisesti omaa päätettä, mutta yleensä *-it*, jonka lisäksi myös vartalovokaali usein vaihtuu, esimerkiksi *i u*:ksi tai *y u*:ksi, esimerkiksi *springa – springer – sprang – sprungit* tai *flyta – flyter – flöt – flutit*.

Verbien passiivi muodostetaan lisäämällä aktiivimuotoon *s*-pääte, jota paitsi preesensin *-r* jätetään pois.

Sanajärjestys

Ruotsin sanajärjestys on suhteellisen tarkkaan määrätty. Perussanajärjestys on subjekti–predikaatti–objekti. Jos jokin adverbiaali sijoitetaan lauseen alkuun, tulee subjekti päälauseessa kuitenkin vasta predikaatin jälkeen. Sivulauseen sanajärjestykselle on muistisääntö *konsukiepre*: konjunktio, subjekti, kieltosana, predikaatti, objekti.

Ruotsin kielen kehitystä

Tähän artikkeliin tai osioon ei ole merkitty lähteitä, joten tiedot kannattaa tarkistaa muista tietolähteistä.
Voit lisätä artikkeliin tarkistettavissa olevia lähteitä ja merkitä ne ohjeen mukaan.

800-luvulla muinaisnorja alkoi erota Norjassa ja Islannissa puhuttavaksi vanhaksi länsinorjaksi ja Ruotsissa ja Tanskassa puhuttavaksi vanhaksi itänorjaksi. Tanskan ja Ruotsin murteet alkoivat eriytyä 1100-luvulla ja niistä kehittyivät muinaisruotsin ja muinaistanskan kielet 1200-luvulla. Kaikkiin kieliin vaikutti voimakkaasti keskialasaksa keskiajan aikana.

Äldre Västgötalagen: vanhimpia esimerkkejä latinalaisin kirjaimin kirjoitetusta ruotsista.

Ruotsissa puhuttua tuolloista muinaisnorjaa kutsutaan riimuruotsiksi (*runsvenska*) erotukseksi Tanskan riimutanskasta (*rundanska*), vaikka ne olivat vielä sama murre 1100-luvulle, lukuun ottamatta Tanskan vokaalimuunnosta. Myös Gotlannissa puhuttiin omaa murrettaan (*gutniska*). ”Riimu”-nimitys tulee siitä, että suurin osa tekstistä on kirjoitettu riimukirjaimin. Urnordiskan riimuaakkoset, vanhempi fuþark (tai futhark) oli tuolloin jo kehittynyt nuoremmaksi fuþarkiksi, jossa oli vain 16 kirjainta. Kirjainten määrän vähyyden vuoksi joillain riimuilla ilmaistiin useita foneemeja, esimerkiksi u:ta tarkoittavalla riimulla myös vokaaleja o, ø ja y, ja i-riimulla myös e:tä.

1100-luvun vaihteesta ja eteenpäin Tanskan murre alkoi eriytyä Ruotsin murteesta. Kehityksen tulokset levisivät rajoitetusti Tanskasta ja syntyi useita murrerajoja lähtien Själlannista Norlantiin, Pohjanmaalle ja Kaakkois-Suomeen.

Varhainen muutos, joka erotti riimutanskan muista itämuinaisnorjan murteista, oli diftongin æi muutos é:ksi, kuten sanassa *stæinn* → *sténn*. Riimuissa tämä näkyi kirjoitetun muodon muuttumisensa *stain* → *stin*. Myös au muuttui pitkäksi avoimeksi ø:ksi, kuten sanassa *dauðr* → *døðr* ja kirjoitettu muoto *tauþr* → *tuþr*. øy-diftongi muuttui pitkäksi suljetuksi ø:ksi, kuten muinaisnorjan sanassa ’saari’. Nämä muutokset tapahtuivat pääasiassa myös riimuruotsissa, paitsi Mälarinlaakson pohjoispuolisissa ja itäpuolisissa murteissa, joissa diftongeja edelleen esiintyy eristyneillä alueilla.

Vanha ruotsi

Vanhimmat Ruotsista löydetyt tekstit ovat kuitenkin muinaisnorjankielisiä riimukirjoituksia. Esimerkiksi Rökin riimukivi Itä-Götanmaalla sisältää noin vuoden 800 tienoille ajoittuvan pitkän mytologisen tekstin. Suurin osa säilyneistä riimukirjaimilla kirjoitetun ”riimuruotsin” näytteistä ajoittuu 1000-luvulle. Latinalaisin aakkosin kirjoitetusta keskiaikaisesta ruotsin kielestä vuodesta 1225 lähtien käytetään nimeä muinaisruotsi (ruots. *fornsvenska*). Tämän ajan dokumenteista tärkeimpiä on latinalaisilla aakkosilla kirjoitettu lakikokoelma *Västgötalagen*, josta on säilynyt osia vuodelta 1250. Kieleen vaikuttivat tänä etenkin katolisen kirkon vankka vakiintuminen ja luostarit, jotka toivat mukanaan kreikan ja latinan lainasanoja. Hansaliiton nousu 1200- ja 1300-luvuilla vahvisti alasaksin vaikutusta edelleen. Hansakaupan myötä Ruotsiin saapui runsaasti saksan puhujia, jotka toivat mukaan äidinkielensä sanastoa. Sodankäyntiä, kauppaa ja hallintoa koskevien lainasanojen lisäksi kieleen tuli kieliopillisia päätteitä ja jopa konjunktioita. Lähes kaikki merenkulkusanasto lainattiin hollannista. Vanhin tunnettu varsinainen ruotsinkielinen kirjallinen teos on 1320-luvulla kirjoitettu Eerikinkronikka.[6]

Varhaisessa keskiaikaisessa ruotsissa oli nykyruotsia monimutkaisempi sijarakenne, eivätkä maskuliini ja feminiini olleet vielä yhtyneet toisiinsa. Substantiivit, adjektiivit, pronominit ja osa numeraaleista sai nykyisten nominatiivin ja genetiivin lisäksi datiivin ja akkusatiivimuodon. Kieliopillinen suku muistutti nykysaksan vastaavaa, siinä oli maskuliini, feminiini ja neutri. Suurin osa maskuliinisista ja feminiineistä yhdistyi myöhemmin yhdeksi ryhmäksi. Verbeillä oli subjunktiivi ja imperatiivi, ja niitä taivutettiin persoonissa. 1500-luvulle mennessä sijat ja suku olivat puhutussa kielessä ja maallisessa kirjallisuudessa

supistuneet nykyruotsin kahteen sijaan ja kahteen sukuun. Vanhat taivutukset säilyivät korkealentoisessa proosassa 1700-luvulle ja joissain murteissa 1800-luvulle saakka.

Riimukivi Lundin kunnassa Etelä-Ruotsissa.

Sukujärjestelmän yksinkertaistuminen aiheutti myös sen, että pronomineja *han* (= hän [miehestä]) ja *hon* (= hän [naisesta]) lakattiin käyttämästä muista kuin ihmisistä ja ne korvasi kaikista ei-neutriin kuuluvista sanoista käytettävä pronomini den (= se; aikaisemmin kaikista feminiiniin kuuluvista sanoista käytettiin hon-pronominia ja maskuliiniin kuuluvista sanoista han-pronominia, mutta nyt, kun maskuliini ja feminiini ovat sulautuneet yhdeksi suvuksi ja sana voidaan mieltää maskuliiniseksi tai feminiiniseksi vain sukupuolen perusteella, han viittaa vain miespuolisiin ihmisiin ja hon vain naispuolisiin ihmisiin).

Kirjoituksessa siirryttiin kirjoittamaan ae → æ, joka joskus kirjoitettiin a', vaikka tämä vaihteli alueittain ja kirjoittajan mukaan. Aa:sta tuli a^{a} ja oe:sta o^{e}. Näistä kehittyivät myöhemmin kirjaimet ä, å ja ö. Å-kirjain syntyi, kun monissa sanoissa a alettiin ääntää o:na ja sen merkiksi a:n päälle alettiin merkitä o.

Uusi ruotsi

Uusi ruotsi (*nysvenska*) kehittyi kirjapainotaidon ja uskonpuhdistuksen myötä. Saatuaan vallan kuningas Kustaa Vaasa määräsi Raamatun kääntämisestä ruotsiksi. Uusi testamentti julkaistiin 1526 ja koko Raamattu 1541. Tämä ns. *Gustav Vasas bibel* oli niin menestyksekäs ja vaikutusvaltainen, että se säilyi korjailujen myötä käytössä vuoteen 1917.[*lähde?*] Kääntäjät olivat Laurentius Andreæ ja veljekset Laurentius ja Olaus Petri.

Kustaa Vaasan Raamattu oli kompromissi vanhan ja uuden kielen välillä. Vaikka se ei seurannutkaan puhekieltä, se ei käyttänyt myöskään arkaaista kieltä. Ruotsin kielen ortografiassa se oli merkittävä askel. Se otti käyttöön kirjaimet å, ä ja ö ja siinä kirjoitettiin ck kk:n sijaan eron tekemiseksi Tanskan Raamatun kanssa, mahdollisesti maiden välisten vihamielisyyksien vuoksi[*kenen mukaan?*]. Kaikki kääntäjät olivat Keski-Ruotsista, minkä nähdään antaneen kieleen keskiruotsalaisen leiman.

Vaikka Raamatun oikeinkirjoitus oli vahva esikuva luomassa ortografisia käytäntöjä, oikeinkirjoitus itse asiassa muuttui vielä hajanaisemmaksi vuosisadan loppuun mennessä. Vasta 1600-luvulla alettiin keskustella oikeinkirjoituksesta ensimmäisten kielioppien laatimisen myötä. Oikeinkirjoitustaistelu jatkui 1800-luvun alkuun asti ja vasta sen jälkipuolella vakiintui hyväksytyksi standardiksi.

Isojen kirjainten käyttö ei ollut vakiintunut ja se riippui kirjoittajasta. Jotkut seurasivat saksan kielen käytäntöä, jossa kaikki substantiivit kirjoitetaan isolla alkukirjaimella. Toiset käyttivät isoja kirjaimia harvemmin. Uuden ruotsin aikana tapahtui muutamia tärkeitä muutoksia, kuten monien konsonanttiklusterien muuttuminen hankausäänteiksi /ʃ/. Myöhemmin äänne muuttui riikinruotsissa muotoon /ɧ/, kun taas suomenruotsissa /ʃ/ säilyi. /g/ ja /k/ pehmenivät /j/:ksi ja /ɕ/:ksi taikka /tʃ/:ksi ennen etuvokaaleja. /ɣ/ muuttui /g/:ksi.

Nykyruotsi

Tähän artikkeliin tai osioon ei ole merkitty lähteitä, joten

tiedot kannattaa tarkistaa muista tietolähteistä.
Voit lisätä artikkeliin tarkistettavissa olevia lähteitä ja merkitä ne ohjeen mukaan.

Nykyruotsi (*nusvenska*) on 1900-luvun alusta puhuttua ruotsia. Teollistuminen ja kaupungistuminen olivat hyvässä vauhdissa 1800-luvun loppuvuosikymmeninä ja uudet kirjailijat jättivät jälkensä Ruotsin kirjallisuuteen. Monilla kirjailijoilla, poliitikoilla ja julkisuuden henkilöillä oli suuri vaikutus kansalliseen kieleen. Näitä merkittävin oli August Strindberg (1849–1912).

Vasta 1900-luvulla yhteinen ja vakioitu kieli tuli kaikkien ruotsalaisten käyttöön. Oikeinkirjoitus oli viimein standardoitu ja lähes yhdenmukainen vuoden 1906 uudistuksen myötä. Silloin kirjoitusasusta poistettiin eräitä ääntymättömiä kirjaimia kuten f sen tapaisissa sanoissa kuin *huvud*, ennen *hufvud*, joka asu kuitenkin edelleen esiintyy muun muassa Hufvudstadsbladetin nimessä. Lukuun ottamatta verbien monikkomuotoja (kuten: vi gingo, me menimme, nyk. vi gick) ja kirjoitetun kielen pieniä syntaksieroja kieli oli sama kuin nykyään puhuttava ruotsin kieli. Verbien monikkomuodot, jotka säännöllisillä verbeillä olivat lopuksi aina infinitiivin kaltaisia, olivat hävinneet puhekielestä joitakin syrjäisiä murteita lukuun ottamatta jo 1800-luvun loppuun mennessä, ja kirjakielessäkin ne olivat jo vähitellen jäämässä pois käytöstä, kunnes ne 1950-luvulla poistettiin virallisista suosituksistakin.

Merkittävä muutos kielessä tapahtui 1960-luvulla, ns. du-reformen. Ennen oikea tapa puhutella korkeammassa asemassa olevaa oli titteli ja sukunimi. Puhuttelujen herr, fru tai fröken käyttö oli hyväksyttyä vain tuntematonta ammattia, akateemista oppiarvoa tai sotilasarvoa käyttävän henkilön kanssa keskustelua avattaessa. Kuuntelijaan oli myös viitattava kolmannessa persoonassa, kuten saksassa. 1900-luvun alussa tehtiin yritys korvata tittelien käyttö puhuttelulla ni, kuten suomen (te) ja ranskan (vous) teitittelyssä. Teitittelystä tuli kuitenkin vähemmän suorasukainen puhuttelu alemmassa asemassa olevaa henkilöä puhutellessa. 1950- ja 1960-luvun liberalisoitumisen ja radikalisoitumisen myötä entiset luokkaerot kuitenkin vähensivät merkitystään ja sinuttelusta tuli käytäntö jopa virallisissa yhteyksissä. Vaikka uudistusta ei ajanut mikään virallinen taho, se levisi käyttöön uusien asenteiden myötä muutamassa vuodessa 1960-luvun lopusta 1970-luvun alkuun.

Maantieteellinen jakautuminen

Ruotsi on noin kahdeksan miljoonan Ruotsissa syntyneen ruotsalaisen ja miljoonan maahanmuuttajan ensimmäinen kieli.

Suomessa ruotsia äidinkielenään puhuvia suomenruotsalaisia on 5,39 % väestöstä eli 291 219 henkeä, pääosin Uudellamaalla, Pohjanmaan rannikolla sekä Ahvenanmaan ja Turun saaristossa.[7]

Yhdysvalloissa (vuoden 2004 väestönlaskennan mukaan) on 67 000 yli viisivuotiasta ruotsinpuhujaa,*lähde?* tosin heidän kielitaidostaan ei ole tietoa. Pieniä määriä ruotsinpuhujia asuu muissakin maissa, kuten Argentiinassa ja Brasiliassa, jossa he ovat säilyttäneet kielensä ja nimensä.

Virossa asui vironruotsalaisia etenkin Hiidenmaan, Saarenmaan ja Vormsin saarilla Itämeren rannikolla. Ruotsin menetettyä Viron Venäjälle 1700-luvun alussa tuhatkunta ruotsinpuhujaa marssitettiin Ukrainaan, jossa he perustivat Gammalsvenskbyn Krimin pohjoispuolelle. Muutama vanhus puhuu kylässä vieläkin ruotsia ja noudattaa ruotsalaista kalenteria, vaikka murre onkin kuolemassa sukupuuttoon.

Virossa pientä vähemmistöä kohdeltiin hyvin sotien välisen ajan, mutta suurin osa puhujista pakeni Ruotsiin Viron tultua liitetyksi Neuvostoliittoon.

Virallinen asema

Ruotsin kielilaki määrittelee ruotsin ”pääkieleksi”, jonka käyttöä suositellaan paikallis- ja valtionhallinnossa. Lakiesitys ruotsin nimittämiseksi viralliseksi kieleksi kaatui parlamentissa äänin 145–147 kokonaisen lakipaketin jäädessä hyväksymättä.

Suomessa ruotsin kieli on kansalliskieli, jonka asemaa säätelevät perustuslaki ja kielilaki.[8]

Ruotsi on myös Euroopan unionin virallinen kieli.

Kielenhuolto

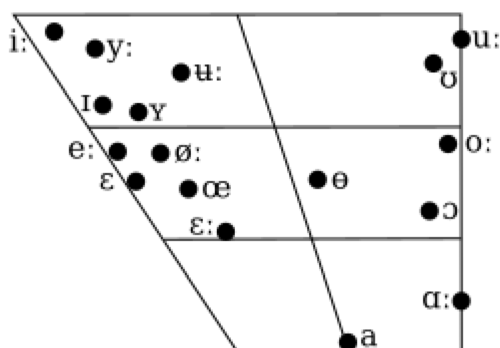
Ruotsin kielellä ei ole yhtä virallista kielenhuoltajaa. Ruotsissa Ruotsin hallituksen rahoittama Språkrådet (suom. ’kielineuvosto’) antaa kielenhuollon ja -käytön suosituksia ja keskeinen kirjoitetetun kielen auktoriteetti on Ruotsin akatemian (*Svenska Akademien*) ylläpitämä sanakirja *Svenska Akademiens Ordlista* (SAOL) ja *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB). Språkrådet on julkaissut neljännesvuosittaista lehteä *Språkvård* vuodesta 1965.

Suomessa Kotimaisten kielten keskuksen tavoitteisiin kuuluu pitää suomenruotsi linjassa riikinruotsin kanssa. Kotus on vuodesta 2000 alkaen julkaissut *Finlandssvensk ordbok* -teosta, joka on sanakirja suomenruotsin ja riikinruotsin eroista. Kotus julkaisee myös ruotsinkielistä kielenhuollon tiedotuslehteä *Språkbrukia*[9].

Fonologia

Ruotsissa on suhteellisen suuri määrä vokaaleja: yhdeksän, joista muodostuu 17 foneemia useimmissa murteissa (lyhyt /e/ ja /ɛ/ ovat päällekkäiset). Kahdeksastatoista konsonanttifoneemista /ɧ/ ja /r/ vaihtelevat huomattavasti sosiaalisen tilanteen mukaan ja eri keskusteluyhteyksissä.

Ruotsin merkittävä piirre on prosodia, jossa on merkittäviä eroja eri murteissa. Prosodiaa nimitetään usein melodiaksi, mutta tämä termi ei ole kielitieteellinen, ja sitä käytetään usein kuvaavana mutta epämääräisenä terminä tästä ruotsin ja norjan piirteestä. Äidinkielenään ruotsia puhuvat mukauttavat usein äänteensä uuteen ympäristöön mutta säilyttävät oman murteensa prosodian. Usein se on myös ensimmäinen vaihdettava, ehkä koska se on eniten ymmärtämistä häiritsevä elementti tai sitten helpoin muuttaa.

Ruotsin vokaalit

Vokaalit

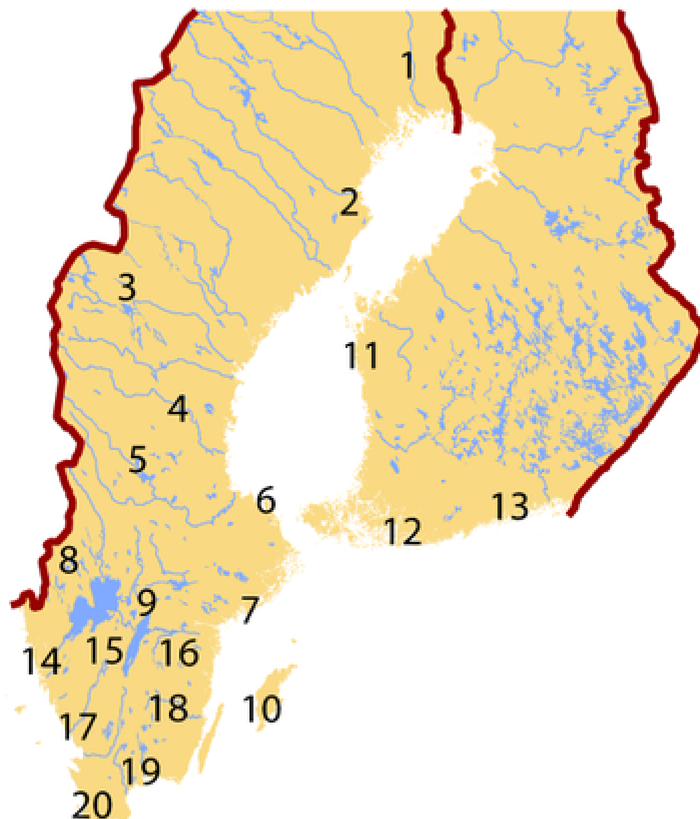
Ruotsin vokaalit muodostavat minimipareja ja etuvokaalit ääntyvät pyöreinä ja pyöristymättöminä. Painoton /ɛ/ lausutaan useimmissa murteissa švaana ja vokaalin aleneminen on yleistä ennen /r/:ää ja retrofleksisia assimilaatioita kuten [ʈ], [ɳ].

Murteet

Katso myös: Ruotsin murteet
Katso myös: Pohjoismaiset murteet

Ruotsilla on monia murteita, jotka eroavat toisistaan paljon ääntämisen ja jopa kieliopin suhteen: joissakin murteissa verbeillä näkyy monikkomuotoja tai nomineilla sijamuotoja. Tosin kirja- ja yleiskielessäkin verbien monikkomuotoja käytettiin 1900-luvulle asti, vaikka ne olivat kaupunkipuhekielestä ja useimmista murteista jo silloin lähes kuolleet ja vieläkin niitä esiintyy murteiden lisäksi muun muassa uskonnollisessa kielessä (esimerkiksi *vara* (suomeksi ”olla”) -verbin preesensmuoto on nykyisin yleensä myös monikossa

yksikön muoto *är* (”on”), mutta poikkeustapauksissa esiintyy myös monikkomuoto *äro*). Monet murteet ovatkin muunmurteisille ruotsalaisille vaikeita ymmärtää, mutta nykyisin lähes kaikki ruotsalaiset osaavat yleiskieltä. Murteita voi esiintyä niinkin pienillä alueilla, että eri pitäjillä saattaa olla omia murteita. Murteet kuitenkin jaetaan yleisesti kuuteen pääryhmään, joilla on selviä yhtäläisyyksiä ääntämisessä ja kieliopissa. Alla joka ryhmästä on annettu joitakin esimerkkejä; murteiden lukumäärä lienee yhteensä useita satoja. Ruotsissa murreryhmien nimissä esiintyy sana *mål*, joka tarkoittaa puhetyyliä.

Murrenäytteiden esiintyminen kartalla.

- *Norrländska mål* – Norlanti, Ruotsin pohjoisosa

  1. Ylikainuu, Norrbotten; nuori nainen (http://swedia.ling.umu.se/Norrland/Norrbotten/Overkalix/yw.html)
  2. Burträsk, Västerbotten; vanha nainen (http://swedia.ling.umu.se/Norrland/Vasterbotten/Burtrask/ow.html)
  3. Aspås, Jämtland; nuori nainen (http://swedia.ling.umu.se/Norrland/Jamtland/Aspas/yw.html)
  4. Färila, Hälsingland; vanha mies (http://swedia.ling.umu.se/Norrland/Halsingland/Farila/om.html)

- *Sveamål* – Sveanmaa

  5. Älvdalen, Taalainmaa; vanha nainen (http://swedia.ling.umu.se/Svealand/Dalarna/Alvdalen/ow.html)
  6. Gräsö, Uplanti; vanha mies (http://swedia.ling.umu.se/Svealand/Uppland/Graso/om.html)
  7. Sorunda, Södermanland; nuori mies (http://swedia.ling.umu.se/Svealand/Sodermanland/Sorunda/ym.html)
  8. Köla, Värmlanti nuori nainen (http://swedia.ling.umu.se/Svealand/Varmland/Kola/yw.html)
  9. Viby, Närke; vanha mies (http://swedia.ling.umu.se/Svealand/Narke/Viby/om.html)

- *Gotländska mål* – Gotlanti

  10. Sproge, Gotlanti; nuori nainen (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Gotland/Sproge/yw.html)

- *Östsvenska mål* – Ahvenanmaa ja Manner-Suomi

  11. Närpiö, Pohjanmaa; nuori nainen (http://swedia.ling.umu.se/Finland/Osterbotten/Narpes/yw.html)
  12. Dragsfjärd, Varsinais-Suomi; vanha mies (http://swedia.ling.umu.se/Finland/Aboland/Dragsfjard/om.html)
  13. Porvoo, Uusimaa; nuori mies (http://swedia.ling.umu.se/Finland/Nyland/Borga/ym.html)

- *Götamål* – läntinen ja pohjoinen Götanmaa, perinteisesti keskittyen Länsi-Götanmaalle

  14. Orust, Bohuslän; vanha mies (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Bohuslan/Orust/om.html)

15. Floby, Länsi-Götanmaa; vanha nainen (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Vastergotland/Floby/ow.html)
16. Rimforsa, Itä-Götanmaa; vanha nainen (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Ostergotland/Rimforsa/ow.html)
17. Årstad-Hedberg, Halland; nuori mies (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Halland/Arstad/ym.html)
18. Stenberga, Småland; nuori nainen (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Smaland/Stenberga/yw.html)

- *Sydsvenska mål* – Ruotsin eteläkärki, sisältäen Blekingen, eteläisen Hallandin ja eteläisen Smålandin

19. Jämshög, Blekinge; vanha nainen (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Blekinge/Jamshog/ow.html)
20. Bara, Skåne; vanha mies (http://swedia.ling.umu.se/Gotaland/Skane/Bara/om.html)

Suomen ruotsinkielisten puhuma ruotsi eroaa Ruotsissa puhuttavasta varsinkin ääntämykseltään mutta myös sanastossa on eroja. Erot eivät johdu vain suomen kielen vaikutuksesta, vaan myös siitä, että suomenruotsissa on säilynyt sanoja ja ääntämyspiirteitä, jotka ovat Ruotsissa kadonneet tai harvinaistuneet. Pohjois-Ruotsissa puhuttava ruotsi muistuttaa suomalaisvaikutuksen vuoksi jonkin verran suomenruotsia. Samantapaisia ilmiöitä esiintyi myös vironruotsissa, joka luettiin yhdessä suomenruotsin kanssa itäruotsalaisten murteiden ryhmään. Vironruotsi on kuitenkin melkein kadonnut, sillä lähes kaikki vironruotsalaiset siirtyivät Ruotsiin Neuvostoliiton liitettyä Viron itseensä.

Lainasanoja

Ruotsin lainasanoja suomeen

- skruv – ruuvi
- stol – tuoli
- krut – ruuti
- bank – pankki
- post – posti
- boll – pallo
- motor – moottori
- kort – kortti
- tjugo – tiu (vrt. vanhan kirjaruotsin *tiugh*)
- vakt – vahti (jakt – jahti, makt – mahti)
- murteellisia sanoja: lekti, hantuuki, nästuuki, vylli, rekkooli, resnekka, papperstokka, kööki, ookata...

Professori Kaisa Häkkisen mukaan ruotsalaisia lainasanoja on suomen kielessä ainakin 4 000. Suomalaisia lainasanoja taas on ruotsin kielessä vain noin 10.[10]

Usein varsinkin vanhemmat erikoisterminologiat saattavat koostua melkein kokonaisuudessaan lainasanoista. Kaiketi englannin kielen yleistymisen myötä on uudempien erikoisalojen sanasto enenevässä määrin kuitenkin englanti-vaikutteista. Esimerkin ruotsin kielen voimakkaista vaikutteista antaa (harraste)veneilyssä, erityisesti purjehduksessa, käytössä oleva terminologia (josta on tosin eräitä sanoja varten annettu suosituksia suomenkielisiksi vastineiksi).

- kompass – kompassi

- läkare – lääkäri
- roder – ruori
- ankare – ankkuri
- kajuta – kajuutta
- rigg – riki
- durk – turkki (eli laivan tai veneen ”lattia”)
- schackel – sakkeli
- styrbord – tyyrpuuri (laivan oikea puoli, se puoli laivaa jolta laivaa ohjataan, styra = ohjata)
- babord – paapuuri (laivan vasen puoli)
- lä – lee, suositus: ”suojanpuoli”,
- lovart – luuvartti, suositus: ”tuulenpuoli” eli se puoli jolta tuuli tulee
- båtshake – puoshaka
- fall – falli, suositus: ”nostin”
- skot – skuutti
- stag – staagi (staaki), suositus: harus, eli mastoa pituussuunnassa tukevat köydet
- vant – vantit suositus: sivuharus, eli mastoa sivusuunnissa tukevat köydet
- fock – fokka (eräs yleinen keulapurjelaji)
- kryss – kryssi, suositus: luoviminen

Suomalaisperäisiä sanoja ruotsissa

- pojke < suom. poika
- känga ’varsikenkä’ < kenkä
- pjäxa < pieksu
- kola (murt.) < kuolla
- rappakalja ’hölynpöly, pöty’ < rapakalja
- lapp ’lappalainen’ < Lappi
- hen < hän [11][12]

Lähde: Svenska Akademiens ordbok[13]

Katso myös

- Toinen kotimainen kieli
- Pakkoruotsi

Lähteet

1. Ethnologue: Swedish (http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=swe) (englanniksi) Viitattu 31.12.2012.
2. Språklag (2009:600) (https://lagen.nu/2009:600) *lagen.nu*. 28.5.2009. Viitattu 9.8.2016. (ruotsiksi)
3. Väestö 31.12. muuttujina Alue, Väestötieto ja Vuosi-Tilastokeskuksen PX-Web tietokannat (http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_011.px/?rxid=a16cbded-abe3-4b66-bd4e-6bda94f98552) *Tilastokeskuksen PX-Web tietokannat*. Viitattu 3.12.2017.

4. Danska allt svårare för svenskar och norrmän (http://spraktidningen.se/blogg/danska-allt-svarare-svenskar-och-norrman) *Språktidningen*. Viitattu 23.7.2016.
5. http://www.jyu.fi/gammalsvenska/kielioppi/verbit.htm#Persoonataivutus
6. Georg Haggrén, Petri Halinen, Mika Lavento, Sami Raninen ja Anna Wessman: *Muinaisuutemme jäljet*, s. 369. Gaudeamus, 2015.
7. Hakusana suomenruotsalaiset teoksessa *Suomalainen tietosanakirja 7, reun–tamm*. Espoo: Weilin + Göös, 1993. ISBN 951-35-4478-8.
8. Suomen kielilainsäädäntö (http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/suomen_kielilainsaadanto) *Kielitieto -- Kielipolitiikka*. Kotus, Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 9.8.2916.
9. Ihanus, Jukka: Språkbruk 30-vuotias (https://www.kielikello.fi/-/sprakbruk-30-vuotias). *Kielikello*, 2011, nro 4.
10. Kaisa Häkkinen: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. WSOY 2004.
11. Kauhanen, Anna-Liina: Hen on täällä tänään (http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Hen+on+t%C3%A4%C3%A4ll%C3%A4+t%C3%A4n%C3%A4%C3%A4n/1135270377021) 11.2.2012. Helsingin sanomat. Viitattu 16.5.2014.
12. Hen sana yleistyy ruotsin kielessä (http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2512&artikel=5016544) 14.3.2012. Sveriges Radio: Studio Sisu. Viitattu 16.5.2014.
13. Svenska Akademiens ordbok (http://g3.spraakdata.gu.se/saob/)

Aiheesta muualla

- Swedish 101 (http://www.101languages.net/swedish/) (englanniksi)
- Sanakirja (http://www.kaannos.com) (ruotsi-suomi-ruotsi sanakirja)
- Ruotsin kielen kehitystä vanhemmasta muinaisruotsista nykyruotsiin (http://www.jyu.fi/gammalsvenska/)

Germaaniset kielet

afrikaans · alasaksa · englanti · friisi · fääri · gootti · hollanti · islanti · jiddiš · luxemburg · norja · ruotsi · saksa · tanska · yola

Euroopan unionin viralliset kielet

bulgaria · englanti · espanja · hollanti · iiri · italia · kreikka · kroatia · latvia · liettua · malta · portugali · puola · ranska · romania · ruotsi · saksa · slovakki · sloveeni · suomi · tanska · tšekki · unkari · viro